

EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS KOMMISSION

Bryssel den 6.12.2002
KOM(2002) 691 slutlig

**RAPPORT FRÅN KOMMISSIONEN TILL RÅDET, EUROPAPARLAMENTET OCH
EUROPEISKA EKONOMISKA OCH SOCIALA KOMMITTÉN**

**om frågan om upphovsmannarätt till filmverk och audiovisuella verk
i gemenskapen**

RAPPORT FRÅN KOMMISSIONEN TILL RÅDET, EUROPAPARLAMENTET OCH EUROPEISKA EKONOMISKA OCH SOCIALA KOMMITTÉN

om frågan om upphovsmannarätt till filmverk och audiovisuella verk i gemenskapen

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I.	Mandat för rapporten.....	4
II.	Bakgrund till den partiella harmoniseringen av begreppet upphovsmannarätt i fråga om filmverk eller audiovisuella verk inom gemenskapen	4
1.	Allmänt.....	4
2.	Situationen före harmoniseringen	5
III.	Gemenskapens regelverk i fråga om första upphovsrätt till filmverk eller audiovisuella verk	6
1.	Direktiv 92/100/EEG	6
2.	Direktiv 93/83/EEG	7
3.	Direktiv 93/98/EEG	7
4.	Slutsats	7
IV.	Översikt över medlemsstaternas genomförande	8
1.	Reglering av upphovsmannarätt i medlemsstaterna.....	8
2.	Reglering av överlåtelse av rättigheter i medlemsstaterna.....	9
V.	Harmoniseringens följder.....	10
VI.	Möjligt behov av ytterligare gemenskapsåtgärder	11
1.	Olika regler i fråga om första rättighetshavare på den inre marknaden.....	11
2.	Följderna av icke-harmoniserade bindande regler i nationell avtalsrätt inom det upphovsrättsliga området för det internationella utnyttjandet av filmverk.....	11
3.	Möjliga konsekvenser för den inre marknaden till följd av de villkor som är tillämpliga på avtal som rör immateriell äganderätt	12
VII.	Slutsats	12

SAMMANFATTNING

I samband med antagandet av den gemensamma ståndpunkten om direktiv 92/100/EEG om uthyrnings- och utlåningsrättigheter och vissa upphovsrätten närstående rättigheter inom det immaterialrättsliga området (18 juni 1992)¹, gjorde kommissionen ett politiskt åtagande som innebar att man skulle utarbeta en rapport om frågan om upphovsmannarätt till filmverk och audiovisuella verk inom gemenskapen. Mer specifikt gjordes detta åtagande som en följd av artikel 2.2 i direktivet, där begreppet upphovsmannarätt i fråga om filmverk eller audiovisuella verk harmoniseras genom att en films huvudregissör erkänns som dess upphovsman eller som en av dess upphovsmän. Tre medlemsstater, vars lagstiftning inte tillerkände filmregissörer någon upphovsmannarätt, motsatte sig principiellt denna bestämmelse eftersom de fruktade att den skulle skapa svårigheter vad gäller utnyttjandet av filmer inom deras territorier. Åtagandet var en del av kompromisspaketet som helhet och var avsett att ge vissa garantier i fråga om dessa farhågor.

Som ett resultat av denna harmonisering anser nu alla medlemsstater att en films huvudregissör skall betraktas som en av dess upphovsmän. Gemenskapslagstiftningen har dock inte lett till en fullständig harmonisering av begreppet upphovsmannarätt i fråga om filmverk och audiovisuella verk. Det finns fortfarande skillnader på detaljnivå i fråga om vilka, i den grupp personer som deltagit i skapandet av filmen, som skall betraktas som medupphovsmän utöver huvudregissören.

Trots de farhågor som uttrycktes före antagandet av direktiv 92/100/EEG, finns det inga tecken på att den partiella harmoniseringen av begreppet upphovsmannarätt skulle ha orsakat svårigheter när det gäller att utnyttja verk eller möjligheterna att på ett effektivt sätt bemöta obehörigt utnyttjande av verk. Eventuella svårigheter i fråga om utnyttjande av verk – när dessa svårigheter beror på att det kan finnas fler än en upphovsman – övervinns i praktiken med hjälp av avtalsarrangemang. Dessa avtalsarrangemang ger de förutsättningar som är nödvändiga för att verken skall kunna utnyttjas. Exempel på detta är avtalsbestämmelser som medger omarbetning av redan existerande verk, avtal genom vilka personer åtar sig att delta i filmproduktionen, licensavtal och andra avtal som avser filmproduktionen.

Utöver ovannämnda avtalsarrangemang finns det i medlemsstaterna rättsregler om överlåtelse av rättigheter, avseende dessa verk och underliggande verk, till producenten. Avsikten är att säkerställa ett effektivt utnyttjande av filmverk och audiovisuella verk. Sådana regler om överlåtelse av rättigheter finns som ett minimum i fråga om viss utnyttjanderätt, eller i form av rättsregler för verk som skapats inom ramen för en anställning. Det finns relativt stora avvikelser mellan dessa regler med avseende på både de metoder som används och de upphovsmän som omfattas. Dessa skillnader förefaller inte ha orsakat några större svårigheter i praktiken, eftersom de har kompenserats genom avtalsarrangemang.

Sammanfattningsvis visar de samlade resultaten att den partiella harmoniseringen av begreppet upphovsmannarätt i fråga om filmverk eller audiovisuella verk har haft en märkbar effekt på avtalsarrangemang som inbegriper producenter av filmverk och audiovisuella verk samt personer som deltagit i skapandet av sådana verk. Dessa arrangemang måste även i fortsättningen vara föremål för granskning för att man skall säkerställa en korrekt balans i fråga om avtal och garantera en välfungerande inre marknad.

¹ Direktiv 92/100/EEG av den 19.11.1992 (EGT L 346, 27.11.1992, s. 61).

I. MANDAT FÖR RAPPORTEN

I samband med antagandet av den gemensamma ståndpunkten om direktiv 92/100/EEG om uthyrnings- och utlåningsrättigheter och vissa upphovsrätten närstående rättigheter inom det immaterialrättsliga området², gjorde rådet och kommissionen följande uttalande vid rådets möte den 18 juni 1992:

”Rådet och kommissionen har kommit överens om att kommissionen före den 1 juli 1997 skall utarbeta en rapport om frågan om upphovsmannarätt till filmverk eller audiovisuella verk inom gemenskapen.”

Syftet med föreliggande rapport är att detta politiska åtagande skall uppfyllas. Rapporten bygger huvudsakligen på en undersökning som genomförts av externa konsulter, tillsammans med kommissionens egna slutsatser. Dröjsmålet med att ta fram rapporten hör främst samman med det faktum att direktivet genomfördes mycket sent, i själva verket alltför sent, av många medlemsstater.

I ovannämnda uttalande nämns ”upphovsmannarätt”, ett begrepp som i denna rapport tolkas i vid bemärkelse för att man också skall få med frågor som rör första rättighetshavare samt lagstadgad överlåtelse av rättigheter. I rapporten tar man även upp andra frågor som rör efterföljande rättighetshavare och som hör nära samman med frågan om första rättighetshavare. Exempel på detta är regler om överlåtelse av rättigheter och den ersättningsrätt som man inte kan avstå från och som ges genom artikel 4 i direktiv 92/100/EEG (syftet är att säkerställa att upphovsmän i praktiken kan utnyttja den uthyrningsrättighet som ges genom detta direktiv).

Termen ”filmverk eller audiovisuellt verk” är avsedd att vara ett mycket vitt begrepp och skall omfatta biofilmer, filmer som produceras för radio- och TV-företag, andra filmverk (t.ex. film på videoband) samt andra rörliga bilder, oavsett om de åtföljs av ljud eller ej.

II. BAKGRUND TILL DEN PARTIELLA HARMONISERINGEN AV BEGREPPET UPPHOVSMANNARÄTT I FRÅGA OM FILMVERK ELLER AUDIOVISUELLA VERK INOM GEMENSKAPEN

1. Allmänt

I nationell lagstiftning ges olika lösningar för att göra det möjligt för filmproducenter att effektivt förvalta utnyttjanderätter som representant för alla dem som har deltagit i skapandet av filmverk. Dessa lösningar bygger på det praktiska behovet av att lägga de aktuella rättigheterna i producentens hand samtidigt som man respekterar de grundläggande principerna om upphovsrättsligt skydd. Man måste hitta en balans mellan, å ena sidan, rättigheter och intressen hos de fysiska personer som har bidragit till den intellektuella skapelse som filmen utgör och, å andra sidan, behovet av att säkerställa ett optimalt utnyttjande av filmverk eller audiovisuella verk.

Utnyttjandet av filmverk har också diskuterats på det internationella planet. Enligt artikel 14a i Parisakten (av den 24 juli 1971) till Bernkonventionen om skydd för litterära och

² Direktiv 92/100/EEG av den 19.11.1992 (EGT L 346, 27.11.1992, s. 61).

konstnärliga verk, skall fastställandet av upphovsmannarätt till filmverk göras i nationell lagstiftning i det land där skyddet begärs. I konventionen fastställs en presumptionsregel i artikel 14a.2 b. Denna regel innebär i praktiken att filmverkets producent antas ha rätt att bestämma över utnyttjandet av verket. Ett verks huvudregissör kan dock undantas från presumptionsregeln, varvid frågan hänförs till nationell lagstiftning hos avtalslutande stater.

Vissa stater låter därför upphovsrätten i första hand innehåas av filmens producent, eller av filmens skapare med en lagstadgad överlåtelse av rättigheterna till filmproducenten vid tidpunkten för filmens skapande. Andra stater, som är närmare ”*droit d’auteur*”-traditionen, uppnår ett liknande resultat genom presumption som ej utesluter motbevisning (varigenom rättigheterna övergår till producenten). Slutligen kan upphovsmannarätten, i en annan grupp stater, överlåtas till producenten på avtalsbasis. Dessa lösningar skiljer sig åt inte bara i princip utan också på detaljnivå, t.ex. när det gäller upphovsmän och rättigheter som inkluderas i avtalet och som omfattas av en lagstadgad överlåtelseregulering. Därför, och inte minst på grund av den internationella karaktären i samband med utnyttjandet och distributionen av filmer, har avtalsbaserad tilldelning av rättigheter alltid spelat en viktig roll.

2. Situationen före harmoniseringen

Före antagandet av direktiv 92/100/EEG lät **Irland, Luxemburg och Förenade kungariket** de första rättigheterna till filmverk eller audiovisuella verk i huvudsak innehåsa av verkets producent. Alla övriga medlemsstater ansåg att en films huvudregissör skulle betraktas som en av dess upphovsmän – med vissa undantag för anställda upphovsmän. Dessa två förhållningssätt har dock närmast sig varandra dels genom att det i vissa medlemsstater fanns rättsregler om presumerad avtalsbaserad överlåtelse av utnyttjanderätter, dels genom att man i andra medlemsstater tillämpade *cessio legis*-lösningar till förmån för filmproducenter.

På gemenskapsnivå behandlades frågor som rör upphovsmannarätt för första gången i Europeiska kommissionens grönbok om upphovsrätt och ny teknik³. Syftet var då att få till stånd en effektiv bekämpning av piratkopiering. I grönboken konstaterade kommissionen att filmer och videoinspelningar visserligen förefaller vara skyddade överallt som filmverk eller audiovisuella verk, men att frågan om vem som äger de exklusiva rättigheterna, eller vem som förutsätts kunna utnyttja de ekonomiska rättigheterna som representant för alla dem som deltagit i skapandet av ett verk, löses på olika sätt beroende på vilken jurisdiktion som gäller. Kommissionen konstaterade vidare att man i praktiken ofta använt avtalsarrangemang – genom vilka nödvändiga rättigheter överlåts till producenterna, varvid det blir möjligt att agera mot pirater – även i de medlemsstater där producenterna inte automatiskt tilldelas rättigheter.

I kommissionens ursprungliga förslag till ett direktiv om uthyrnings- och utlåningsrättigheter och vissa upphovsrätten närstående rättigheter⁴ försökte man inte harmonisera begreppet upphovsmannarätt i fråga om filmverk. Idén att säkerställa att, enligt det direktivet, åtminstone huvudregissören skulle erkännas som en upphovsman till en film uppstod i Europaparlamentets kulturutskott. Utskottet godkände ett ändringsförslag som i mångt och mycket handlade om just detta. Detta ändringsförslag avvisades av det ansvariga utskottet, utskottet för rättsliga frågor, men antogs slutligen av en majoritet i plenarsammanträde. Kommissionen införlivade detta ändringsförslag i sitt ändrade förslag⁵. Den nya artikel 2.2

³ KOM(88) 172 slutlig.

⁴ KOM(90) 586 slutlig.

⁵ KOM(92) 159 slutlig.

blev starkt omtvistad i rådet. Till slut blev det dock möjligt att uppnå en kompromiss eftersom undantag i fråga om tiden för tillämpningen av denna bestämmelse medgavs i artikel 13.4–5. Dessutom föranledde den kontroversiella frågan om upphovsmannarätt till filmer ett gemensamt uttalande om denna rapport (se ovan).

Europaparlamentet tog också initiativ till att inkludera en bestämmelse om upphovsmannarätt till filmverk och audiovisuella verk – i enlighet med de principer som kom till uttryck i den kompromiss som uppnåddes för direktiv 92/100/EEG – i direktiv 93/83/EEG om samordning av vissa bestämmelser om upphovsrätt och närstående rättigheter avseende satellitsändningar och vidareändring via kabel⁶. Vad gäller direktiv 93/98/EEG om harmonisering av skyddstiden för upphovsrätt och vissa närstående rättigheter⁷, föreslog Europaparlamentet även mer långtgående ändringar. Den slutliga lösning som antogs av institutionerna var att göra de kompromissvillkor som uppnåddes i direktiven 92/100/EEG och 93/83/EEG allmänt tillämpliga.

III. GEMENSKAPENS REGELVERK I FRÅGA OM FÖRSTA UPPHOVSRÄTT TILL FILMVERK ELLER AUDIOVISUELLA VERK

1. Direktiv 92/100/EEG

Enligt artikel 2.2 i direktivet om uthyrnings- och utlåningsrättigheter och vissa upphovsrätten närstående rättigheter, skall huvudregissören till ett filmverk eller ett audiovisuellt verk, enligt det direktivet, betraktas som dess upphovsman eller en av dess upphovsmän. Medlemsstaterna kan bestämma att även andra skall betraktas som medupphovsmän.

Såsom redan påpekats ovan hade praktiska och ekonomiska överväganden, i nationell lagstiftning, lett till en koncentration av rättigheter hos producenten, som bedömdes vara bäst rustad för att klara den utmaning som ekonomiskt utnyttjande av verken innebär. Olika metoder användes i de olika medlemsstaterna. Antingen låg rättigheterna redan från början hos filmproducenten, eller också överlätts nödvändig utnyttjanderätt från de fysiska personer som bidragit till skapandet av verket (erkända som ”upphovsman” i de flesta system) till producenten genom lagstadgade överlåtelse regler. Resultatet av dessa regler liknar resultatet av de regler enligt vilka filmproducenter redan från början erkänns som upphovsmän, eftersom ursprungliga eller efterföljande rättigheter överläts till andra personer än skaparna av respektive verk.

Därför var man tvungen att i direktivet också hantera frågan om lagstadgad överlåtelse av rättigheter. Enligt artikel 2.6 tillsammans med artikel 2.5, får medlemsstaterna bestämma att en upphovsman, om inte annat följer av avtalsbestämmelser, skall antas ha överlåtit sin uthyrningsrättighet till filmproducenten när han ingår ett avtal avseende filmproduktion med en filmproducent, individuellt eller kollektivt. Denna möjlighet att använda en presumptionsregel bör beaktas tillsammans med artikel 4 i direktivet, där det fastslås att om en upphovsman har överlåtit sin uthyrningsrättighet, behåller han ändå ersättningsrätten (som man inte kan avstå från).

I direktivet föreskrivs egentligen inte en övergripande harmonisering av begreppet upphovsmannarätt i fråga om filmverk eller audiovisuella verk, eftersom definitionen av ”upphovsmannarätt” är begränsad till ”i detta direktiv”, där syftet, vad gäller upphovsmännen,

⁶ Direktiv 93/83/EEG av den 27.9.1993 (EGT L 248, 6.10.1993, s. 15, art. 1.5).

⁷ Direktiv 93/98/EEG av den 29.10.1993 (EGT L 290, 24.11.1993, s. 9, art. 2.1).

enbart är en harmonisering av uthyrnings- och utlåningsrättigheter. Därför ger definitionen av ”upphovsman” endast svar på vem som är den ursprunglige innehavaren av uthyrnings- och utlåningsrättigheter. Vad gäller överlåtelse av rättigheter medges enligt artikel 2.6 i direktivet presumtion i fråga om överlåtelse av uthyrningsrättigheten. Artikel 2.6 medger dock inte en situation där utgångspunkten enligt lag är att uthyrningsrättigheten tillhör någon annan än upphovsmannen. Medlemsstaterna är dock inte skyldiga att tillämpa de regler som fastställs i artiklarna 2.2 och 2.6 med avseende på andra rättigheter än uthyrnings- och utlåningsrättigheter.

2. Direktiv 93/83/EEG

Enligt direktivet om samordning av vissa bestämmelser om upphovsrätt och närstående rättigheter avseende satellitsändningar och vidareändring via kabel, skall medlemsstaterna föreskriva ensamrätt för upphovsmannen att ge tillstånd till överföring av upphovsrättsligt skyddade verk till allmänheten via satellit. Artikel 1.5 i direktivet innehåller den kompromiss som återfinns i artikel 2.2. i direktiv 92/100/EEG, för de syften som avses i direktivet. Således blev den partiella harmoniseringen av begreppet upphovsmannarätt i fråga om filmverk eller audiovisuella verk relevant inte bara för uthyrning och utlåning, utan också för överföring till allmänheten via satellit.

Direktivet innehåller inga uttryckliga bestämmelser, som bestämmelserna i artikel 2.5 och 2.6 i direktiv 92/100/EEG om presumerad överlåtelse av uthyrningsrättigheten, med avseende på rättigheten till överföring till allmänheten via satellit.

3. Direktiv 93/98/EEG

I artikel 2.1 i direktivet om harmonisering av skyddstiden för upphovsrätt och vissa närstående rättigheter fastläggs för första gången att, i allmänhet, huvudregissören till ett filmverk eller audiovisuellt verk skall anses som dess upphovsman eller en av dess upphovsmän (dvs. utan att denna definition begränsas till ”i detta direktiv”).

När det gäller möjligheten att tillämpa presumtionsregler i fråga om överlåtelse av utnyttjanderätt, fastläggs i skäl 4 i direktiv 93/98/EEG att bestämmelserna i detta direktiv inte skall påverka medlemsstaternas tillämpning av bestämmelserna i artikel 14a.2 b–d och 14a.3 i Bernkonventionen. I praktiken ger detta de avtalsslutande parterna ett visst spelrum (se ovan).

Vidare ges i artikel 2.2 i direktiv 93/98/EEG samma referenspunkt för beräkning av skyddstiden inom hela gemenskapen. Eftersom grundregeln för verk med gemensamt upphovsmannaskap i artikel 1.2 bygger på nationella regler och inte skulle ha gett en tillräcklig grad av harmonisering i fråga om filmverk eller audiovisuella verk, fastläggs i artikel 2.2 att skyddstiden för filmverk eller audiovisuella verk skall löpa ut 70 år efter den tidpunkt då den sist avlidne av följande personer dör, oavsett om dessa personer anses som medupphovsmän eller inte: huvudregissören, filmmanusets författare, författaren till dialogen och kompositören till musik som särskilt skapats för att användas i filmverket eller det audiovisuella verket. Denna bestämmelse innebär att medlemsstaterna, vid beräkningen av skyddstiden, endast måste ta hänsyn till de medarbetare som nämns i direktivet, oberoende av vem som kan tänkas inneha upphovsmannarätten till filmverk på det nationella planet.

4. Slutsats

Genom direktiv 93/98/EEG har man konsoliderat de bestämmelser som fastläggs i direktiven 92/100/EEG respektive 93/83/EEG, genom att filmverk eller audiovisuella verk behandlas

som ett verk som är resultatet av samarbete och vars huvudregissör, som en av dess upphovsmän, åtnjuter motsvarande upphovsrättsligt skydd. Denna partiella harmonisering av begreppet upphovsmannarätt var något begränsad av det faktum att, fram till antagandet av direktiv 2001/29/EG om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället⁸ (varigenom man inför en harmoniserad mångfaldiganderätt, en harmoniserad rätt till överföring till allmänheten inbegripet rätten att göra verk tillgängliga samt en harmoniserad spridningsrätt för verkens upphovsmän), endast ett fåtal ensamrätter för filmers upphovsmän hade harmoniserats på gemenskapsnivå. Det senare direktivet föreskriver inte någon presumptionsregel i fråga om överlåtelse av de harmoniserade rättigheterna. Däremot skulle artiklarna 14a.2 och 14a.3 i Bernkonventionen kunna ses som en grund för erkännande av skiljaktiga nationella regler om första rättighetshavare och presumtion i fråga om överlåtelse av rättigheter – även vad gäller de rättigheter som harmoniseras genom detta direktiv.

IV. ÖVERSIKT ÖVER MEDLEMSSTATERNAS GENOMFÖRANDE

1. Reglering av upphovsmannarätt i medlemsstaterna

Vad gäller skyldigheten att betrakta huvudregissören som en upphovsman, ansåg några medlemsstater inte att det var nödvändigt att införa genomförandebestämmelser, eftersom de trodde att de redan uppfyllde denna skyldighet. Där genomförandebestämmelser behövdes antog medlemsstaterna å andra sidan lagar i till synes olika takt, utan hänsyn till den tidsfrist för genomförande som fastställdes i direktivet. Gradvis har dock alla medlemsstater antingen modifierat sina lagar i syfte att uppfylla kravet eller tillkännagett att deras lagstiftning uppfyllde kravet redan före antagandet av direktiv 92/100/EEG.

I **Irland** och **Förenade kungariket** betraktas filmproducenten enligt lag fortfarande som en upphovsman till ett filmverk. Före direktiv 92/100/EEG hade denna person ensam upphovsrätten till filmverk i dessa medlemsstater. Producenten var, och är fortfarande, betraktad som en upphovsman till en film eftersom han har ansvaret för de arrangemang som är nödvändiga för att filmen skall kunna färdigställas, inte minst i finansiellt avseende. Irland och Förenade kungariket har senare uttryckligen lagt till huvudregissören som en person som också har rätt till skydd i egenskap av upphovsman. Situationen i **Luxemburg** är mycket lik situationen i dessa länder. Producenten och huvudregissören betraktas som första innehavare av upphovsrätten.

Spanien, Italien och Portugal fastställer i precisa termer vem som är upphovsman till filmverk eller audiovisuella verk utan att upphovsmannarätten tillfaller filmproducenten. Detta inbegriper regissören, upphovsmän till underliggande litterära verk (manuskript, scenario, dialog, bearbetning) och upphovsmännen till filmmusiken. Därigenom utestänger de andra, icke nämnda personer som har lämnat kreativa bidrag från att betraktas som medupphovsman till en film och därigenom erhålla en hög grad av säkerhet i rättsligt avseende. I **Grekland** tillfaller upphovsmannarätten till filmverk eller audiovisuella verk enbart huvudregissören. Upphovsmän som har deltagit i skapandet av filmen, och vars bidrag kan utnyttjas separat, har dock vanligen rättigheter till sina egna bidrag.

I **Tyskland, Österrike, Nederländerna, Danmark, Finland, Sverige, Belgien** och **Frankrike** ger den aktuella ordalydelsen i lagen inget bestämt svar på frågan om vem som

⁸ Direktiv 2001/29/EG av den 22.6.2001 (EGT L 167, 22.6.2001, s. 10).

skall betraktas som en upphovsman till ett verk. I dessa länder tillfaller upphovsmannarätten de fysiska personer vars kreativitet bidragit till den intellektuella skapelse som filmen utgör.

I Tyskland och Österrike ligger upphovsmannarätten till filmverk eller audiovisuella verk på det hela taget enbart hos upphovsmän som har deltagit i skapandet av filmen och vars individuella kreativa bidrag inte kan utnyttjas separat. I allmänhet är detta huvudregissören. Emellertid kan även kameramannen, utgivaren, ljuddesignern m.fl. betraktas som upphovsmän till en film, under förutsättning att deras bidrag uppfyller kraven på originalitet i varje enskilt fall. Även i Nederländerna ligger uphovsrätten ursprungligen hos de fysiska personer som har lämnat ett kreativt bidrag till verket. Enligt rådande synsätt inbegriper detta huvudregissören.

I Danmark, Finland och Sverige finns ingen specifik regel som rör fastställandet av upphovsmannarätten till filmverk eller audiovisuella verk. I dessa länder innehas upphovsmannarätten, i enlighet med generella regler om upphovsmannarätt, av personer vars kreativa bidrag är avgörande för tillkomsten av ett verk som helhet, oberoende av om deras individuella bidrag kan utnyttjas separat eller inte. Normalt sett rör det sig om åtminstone huvudregissören och filmmanusets författare. Även andra personer, exempelvis den som har komponerat filmmusiken, kan betraktas som upphovsmän till ett verk, under förutsättning att deras bidrag uppfyller kraven på originalitet i varje enskilt fall och att de spelar en avgörande roll i verket som helhet.

Belgien och Frankrike kombinerar en generell regel om upphovsmannarätt till filmverk eller audiovisuella verk med en lista över personer som förutsätts uppfylla kraven för upphovsmannarätt. I dessa länder innehas upphovsmannarätten av personer som deltagit i skapandet av filmen och vars individuella kreativa bidrag inte kan utnyttjas separat, av upphovsmän till verk som skapats särskilt för filmen och som kan utnyttjas oberoende av filmen samt av upphovsmän till redan existerande verk. Listan över personer som förutsätts vara medupphovsmän till en film är dock begränsad och omfattar inte biträdande eller underordnade upphovsmän.

2. Reglering av överlåtelse av rättigheter i medlemsstaterna

Som framgår av ovanstående kan antalet upphovsmän till ett visst filmverk vara förhållandevis högt. För att säkerställa de praktiska förutsättningarna för utnyttjandet av filmverk har medlemsstaterna därför infört regler avseende överlåtelse av rättigheter till filmverk och underliggande verk till producenten. Alternativt kan förste rättighetshavare definieras i regler avseende verk som skapats i samband med anställning. Dessa regler skiljer sig åt i betydande grad mellan de olika medlemsstaterna dels i fråga om metoden (*cessio legis*, avtalsbaserad presumtion som ej utesluter motbevisning, presumtion om legitimitet i enlighet med artikel 14a i Bernkonventionen, tilldelning på grundval av anställning), dels i fråga om räckvidd.

När det gäller metoden tillämpas i exempelvis **Österrike** och **Italien** en *cessio legis*-lösning enligt vilken uphovsrätten utgår från filmens skapare men där vissa rättigheter avseende ekonomiskt utnyttjande enligt lag överläts till filmproducenten i skapandeögonblicket. **Belgien, Tyskland, Grekland, Spanien, Frankrike, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Danmark, Finland** och **Sverige** tillämpar presumtion som ej utesluter motbevisning i fråga om överlåtelse av rättigheter. Presumtionen bygger – i fråga om redan existerande verk – på det avtal som medger audiovisuell bearbetning och – i fråga om filmen som sådan samt andra underliggande verk – på avtal mellan upphovsmän och filmproducenter avseende filmproduktionen. I en majoritet av lagstiftningarna förefaller det vara tillräckligt

med ett avtal, i vilket upphovsmannen åtar sig att delta i filmen, för att presumptionen skall gälla, varvid uttryckliga avtalsbestämmelser om tilldelning av rättigheter inte är nödvändiga.

I **Irland** och **Förenade kungariket** ses i första hand producenten som en upphovsman till filmen. Nationell lagstiftning i dessa länder erkänner dock huvudregissören som medupphovsman. Frågan om hur upphovsrätten skall fördelas mellan producenten och huvudregissören förefaller vara bestämd genom överenskommelser inom ramen för den frihet som tillkommer parterna enligt avtal. De rättsregler om överlåtelse som tillämpas i Irland och Förenade kungariket omfattar endast uthyrningsrättigheter för upphovsmän till underliggande verk.

Det måste dock påpekas att det i vissa medlemsstater också föreskrivs att arbetsgivaren är förste innehavare av upphovsrätt, såvida inte annat överenskommit i avtal, till filmverk som skapas inom ramen för en anställning. Detta är fallet åtminstone i Irland, Förenade kungariket och Nederländerna. Dessa bestämmelser om verk som skapats inom ramen för en anställning förefaller utestänga huvudregissören från rättigheter till verket, om huvudregissören arbetar som en anställd person. Kommissionen har för avsikt att närmare granska hur reglerna för arbetsgivares ägande förhåller sig till de bindande bestämmelserna i direktiven om upphovsmannarätt till filmverk eller audiovisuella verk och om ersättningsrätt som inte kan överlåtas.

När det gäller räckvidden medger lagarna i medlemsstaterna olika lösningar. Mer specifikt förefaller det som om **Belgien, Tyskland, Grekland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal** och **Österrike** begränsar sina överlåtelseregler – mer eller mindre tydligt – till audiovisuella utnyttjandesätt, varvid man undantar icke-audiovisuella marknadsföringsrättigheter och andra härledda rättigheter, teaterrättigheter och rättigheter avseende grafisk utgivning. **Spanien** och **Frankrike** undantar uttryckligen teaterrättigheter och rättigheter avseende grafisk utgivning från räckvidden för sina överlåtelseregler. **Danmark, Sverige** och **Finland** har en presumptionsregel enligt vilken producenten tilldelas nödvändig utnyttjanderätt.

Trots många betydande skillnader förefaller de olika lagstadgade presumptionsreglerna avseende överlåtelse av rättigheter ha ett gemensamt grunddrag. De omfattar vanligen nästan alla som bidragit till skapandet av ett filmverk eller audiovisuellt verk – utom upphovsmännen till musikaliska verk. Det faktum att upphovsmän till musikaliska verk undantas från räckvidden för presumptionsregler kan förklaras genom att framföranderätten inom musiksektorn förvaltas via det internationellt etablerade systemet för kollektiv administration.

V. HARMONISERINGENS FÖLJDER

Principen om att huvudregissören till ett filmverk eller audiovisuellt verk skall ses som upphovsmannen, eller som en av upphovsmännen till ett sådant verk, infördes genom antagandet av direktiv 92/100/EG. Detta har uppenbarligen stärkt huvudregissörens ställning eftersom medlemsstaterna gradvis har modifierat sin lagstiftning i enlighet med detta. Samtidigt har betydelsen av avtalsarrangemang ökat eftersom de har balanserat följderna av den nya regeln. Avtal avseende filmproduktion har anpassats för att ta hänsyn till den ändrade lagstiftningen och för att ge en ny grund på vilken man kan bygga utnyttjandet av filmer. Trots de farhågor som uttrycktes före antagandet av direktiv 92/100/EG, har harmoniseringen inte gett upphov till några svårigheter i praktiken.

Följderna av denna partiella harmonisering av begreppet upphovsmannarätt har varit tämligen begränsade. Det beror på det faktum att – före antagandet av direktiv 2001/29/EG (om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället) – endast ett fåtal ensamrätter för upphovsmän till filmer hade harmoniserats på gemenskapsnivå. I de medlemsstater (Irland, Luxemburg och Förenade kungariket) som var tvungna att ändra sin lagstiftning fick dock huvudregissörerna all upphovsmannarätt, inte enbart uthyrnings- och utlåningsrättigheter eller rätt till överföring till allmänheten via satellit.

Slutligen bör det påpekas att de olika åtgärder som vidtagits för att harmonisera begreppet upphovsmannarätt i fråga om filmverk på Europainivå inte har lett till en total förändring av den ursprungliga situationen. Det finns fortfarande detaljskillnader i fråga om vilka, i den grupp av personer som deltagit i skapandet av filmen, som skall betraktas som dess upphovsmän.

VI. MÖJLIGT BEHOV AV YTTERLIGARE GEMENSKAPSÅTGÄRDER

1. Olika regler i fråga om första rättighetshavare på den inre marknaden

Även om det i direktiven fastläggs att huvudregissören av ett audiovisuellt verk bör anses ha ställning som en upphovsman, föreskrivs inga andra förändringar i fråga om upphovsmannarätt till audiovisuella verk. Reglerna om presumerad tilldelning av rättigheter, enligt direktiven, har endast en mycket begränsad räckvidd. Det finns fortfarande skillnader i fråga om vem som kan eller inte kan betraktas som upphovsman eller förste rättighetshavare till en film i de olika medlemsstaterna. De betydande skillnaderna förefaller dock inte ha orsakat några större svårigheter i praktiken. De olika nationella lösningarna i fråga om vem som skall inneha rättigheterna till audiovisuella verk har i praktiken övervunnits med hjälp av avtalsbaserade lösningar och förefaller inte ha skapat handelshinder som skulle hämma det effektiva utnyttjandet av rättigheter mellan medlemsstater.

2. Följderna av icke-harmoniserade bindande regler i nationell avtalsrätt inom det upphovsrättsliga området för det internationella utnyttjandet av filmverk

Den avtalsrättsliga friheten, som ett medel för att lösa problem som skulle kunna uppstå till följd av olikheter i upphovsrättslagstiftning, är inte obegränsad. Traditionellt sett föreskrivs i nationell avtalsrätt inom det upphovsrättsliga området olika bindande regler till förmån för upphovsmän eller användare, varvid syftet är, i de flesta fall, att skydda den svagaste avtalsparten. Dessa regler, som inskränker den avtalsrättsliga friheten, skulle kunna påverka producenternas förmåga att förvärva de rättigheter som är nödvändiga för att möjliggöra internationellt utnyttjande av filmer. Det kan inte uteslutas att sådana nationella regler, om de inte harmoniseras, skulle kunna leda till svårigheter på den inre marknaden. Om avtalsarrangemang förblir det huvudsakliga medlet för utnyttjande av filmverk och audiovisuella verk inom den inre marknaden, måste nationella regler för avtal i fråga om upphovsrätt bli föremål för fortsatt granskning.

3. Möjliga konsekvenser för den inre marknaden till följd av de villkor som är tillämpliga på avtal som rör immateriell äganderätt

Frågan om upphovsmannarätt hör nära samman med frågan om förvaltning av rättigheter och förtjänar ytterligare beaktande inom ramen för uppföljningen av kommissionens meddelande från 1996 om upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället⁹.

I det meddelandet åtog sig kommissionen att fortsätta sin granskning av frågan om förvaltningen av rättigheter mot bakgrund av utvecklingen på marknaden, i synnerhet vad gäller informationssamhället. Resultaten från ”*International Conference on Management and Legitimate Use of Intellectual Property*”, som organiserades av Europeiska kommissionen i juli 2000 i Strasbourg, bekräftade att marknaden befinner sig i en kontinuerlig process där man anpassar licenssystem till behoven i den nya miljön. Därför är granskningen av avtalsrättsliga aspekter, som är relevanta för utnyttjandet av immateriell äganderätt, även i fortsättningen en viktig uppgift. Närmare analyser av förvaltningen av rättigheter i Europa måste inriktas inte bara på frågor som kollektiv förvaltning, de olika former genom vilka upphovsmannarätten och därmed besläktade rättigheter kan överlätas, avtalsrätt inom det upphovsrättsliga området och de möjliga konsekvenserna av icke-harmoniserade begränsningar av avtalsfriheten för rörligheten för upphovsrättsligt skyddade varor och tjänster inom den inre marknaden. De bör också inriktas på reglerna för rättighetsinnehav och den roll dessa regler spelar för tilldelningen av rättigheter och distributionen av varor och tjänster.

När det gäller det ökade transnationella utnyttjandet av skyddade verk och tjänster, som en av följderna av informationssamhället, är kommissionen redan i färd med att detaljgranska de villkor som är tillämpliga på avtal som rör immateriell äganderätt i medlemsstaterna. Syftet är att utvärdera de möjliga konsekvenserna för den inre marknaden till följd av existerande skillnader i nationell lagstiftning. Denna granskning bör också omfatta de olika nationella reglerna för förvaltning av den ersättningsrätt som man inte kan avstå från i enlighet med artikel 4 i direktiv 92/100/EEG.

Via avtalsarrangemang kan rättigheter som krävs för utnyttjandet av filmer koncentreras till filmproducenterna på ett sätt som är förenligt med grundläggande principer för upphovsrätt och angränsande rättigheter. Sådana arrangemang kan således användas som ett effektivt verktyg för distribution av filmverk och audiovisuella verk på den inre marknaden.

VII. SLUTSATS

Som denna rapport visar har den partiella harmoniseringen av begreppet upphovsmannarätt stärkt ställningen för huvudregissören av ett filmverk eller audiovisuellt verk som en av dess upphovsmän. Gemenskapslagstiftningen har dock inte lett till en fullständig harmonisering av det första rättighetsinnehavet i fråga om sådana verk.

Trots de farhågor som uttrycktes före antagandet av direktiv 92/100/EEG, finns det inga tecken på att det faktum att den ursprungliga upphovsmannarätten tilldelas en films huvudregissör skulle ha orsakat svårigheter när det gäller utnyttjandet eller distributionen av filmer, eller när det gäller möjligheterna att på ett effektivt sätt bemöta piratkopiering och annan obehörig användning av sådana verk. Vid tidpunkten för antagandet av direktivet hävdade man att denna bestämmelse skulle kunna leda till ökad komplexitet vid hanteringen

⁹ KOM(96) 568 slutlig, 20.11.1996.

av rättigheter, men i praktiken överläts relevant utnyttjanderätt enligt lag eller genom avtalsarrangemang till producenten. Inom ramen för den avtalsrättsliga friheten bestäms relationerna mellan producenten å ena sidan, och andra rättighetshavare å andra sidan, genom överenskommelser om filmproduktionen. Dessutom mildras eventuella svårigheter, som härrör från olikheter i medlemsstaternas lagstiftning, genom avtalsarrangemang.

Förvaltningen av rättigheter till filmverk och audiovisuella verk har blivit mer och mer komplicerad eftersom antalet kanaler för utnyttjande av sådana verk har ökat i takt med utvecklingen av informationstekniska lösningar. I syfte att bibehålla avtalsarrangemangens status som ett verktyg som gör det möjligt att effektivt distribuera och utnyttja filmverk och audiovisuella verk på den inre marknaden, måste dessa avtalsarrangemang, och de villkor som de omfattas av enligt nationell lagstiftning, bli föremål för kontinuerlig granskning. Kommissionen kommer att fortsätta att studera frågan om första rättighetshavare och överlåtelse av rättigheter i samband med en granskning av frågor som rör förvaltning av rättigheter i allmänhet. Kommissionen kommer också att analysera den vidare utvecklingen inom dessa områden.